

6. Κοινωνικοί θεσμοί

Ο θεσμός της οικογένειας και η θέση της γυναίκας

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Να περιγράψετε τον τύπο της οικογένειας κατά την ομηρική, την αρχαϊκή, την κλασική και την ελληνιστική εποχή.
Να παρουσιάσετε συγχρόνως τα μέλη που ζούσαν στα πλαίσια του «οίκου» την κάθε περίοδο, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του καθενός.
2. Πώς θα περιγράφατε τη θέση της γυναίκας σε κάθε μια από τις περιόδους της ελληνικής αρχαιότητας:
 - α) στην ομηρική εποχή
 - β) στην κλασική εποχή
 - γ) στην ελληνιστική εποχή;
3. **A.** Να σχολιάσετε τις απόψεις του επικού ποιητή Ησίοδου (700 π.Χ. περίπου) και του φιλοσόφου Αριστοτέλη (384-322 π.Χ.) για ορισμένες από τις προϋποθέσεις που απαιτούνταν για να παντρευτεί κάποιος εκείνα τα χρόνια.

«αν παντρευτείς στην κατάλληλη ηλικία, ούτε λιγότερο από τα τριάντα σου ούτε πολύ πιο πάνω. Να παντρευτείς γυναίκα άβγαλτη, για να την μάθεις τους σεμνούς τρόπους, και μάλιστα να πάρεις μια που κάθεται κοντά σου και που την ξέρεις καλά».

Ησίοδος, Έργα και Ημέρες, 695-96

«Γι' αυτό, τα μεν κορίτσια είναι ταιριαστό να παντρεύονται περίπου στο 18^ο έτος της ηλικίας τους και τα αγόρια πάνω-κάτω στο 37^ο έτος τους. Γιατί σε αυτή την ηλικία τα σώματα είναι πάνω στην ακμή τους και η παύση της τεκνοποιίας θα επέλθει τον κατάλληλο χρόνο».

Αριστοτέλης, Πολιτικά Η' 1335a, 31-35
- B.** Να εκθέσετε τις διαφορές μεταξύ αρχαίας και σύγχρονης Ελλάδας ως προς τις προϋποθέσεις για τη σύναψη γάμου (όριο ηλικίας κ.λπ.).
4. Οι Αθηναίες ή οι Σπαρτιάτισσες απολάμβαναν καλλίτερη ζωή στην αρχαία Ελλάδα; Να δικαιολογήσετε με επιχειρήματα την απάντησή σας.

5. Να διαβάσετε το παρακάτω κείμενο και να εξηγήσετε τους λόγους που στην ελληνική αρχαιότητα οι άγαμοι, αν και ο γάμος δεν ήταν με νόμο υποχρεωτικός, δέχονταν έντονη κοινωνική κριτική.

«Αλλά στους άγαμους πρόσθεσε (ο Λυκούργος) και κάποια απαγόρευση δικαιώματος : τους εμπόδιζε να παρίστανται ως θεατές στους γυμναστικούς αγώνες. Ακόμα, το χειμώνα οι άρχοντες τους διέταζαν να κάνουν κύκλους στην πλατεία γυμνοί και οι παρευρισκόμενοι τους έψελναν κάποια ωδή, ειδικά γι' αυτούς καμωμένη, που έλεγε ότι δίκαια παθαίνουν γιατί δεν υπάκουσαν στους νόμους.

Στερούνταν επιπλέον κάθε τιμή και περιποίηση που παρείχαν οι νέοι προς τους γεροντότερους. Γι' αυτό και κανείς δεν κατηγορήσε αυτό που ειπώθηκε στο Δερκυλλίδα, παρόλο που ήταν καλός στρατηγός. Πράγματι, όταν αυτός προσήλθε σε κάποια συγκέντρωση, ένας νεαρός δεν του παραχώρησε τη θέση του αλλά δικαιολογήθηκε λέγοντάς του «ούτε και συ άλλωστε γέννησες αυτόν που θα παραχωρήσει κάποτε τη θέση του σε μένα».

Πλούταρχος, Λυκούργος 15, 4-14

6. Να παρουσιάσετε ποιο ήταν, για τους Αθηναίους πολίτες, το ιδανικό της μόρφωσης των κοριτσιών, πριν το γάμο τους.

(Στην απάντησή να λάβετε υπόψη σας και το περιεχόμενο του παρακάτω κειμένου, το οποίο εμφανίζει τον πλούσιο Αθηναίο γεωργό Ισχύμαχο να διηγείται στο Σωκράτη ότι η γυναίκα του, όταν παντρεύτηκαν, δεν ήξερε σχεδόν τίποτε).

«Και πώς ήταν δυνατόν, Σωκράτη, να την παραλάβω μορφωμένη, αυτή που δεν ήταν ούτε δεκαπέντε χρόνων, όταν ήλθε σε μένα και προηγουμένως ζούσε με πολλή φροντίδα, έτσι που να βλέπει, να ακούει και να ρωτάει όσο το δυνατόν λιγότερα; Μόνο στα σχετικά με τη μαγειρική θέματα, σε αυτά ήλθε πολύ καλά ενημερωμένη, πράγμα που εγώ τουλάχιστον θεωρώ σπουδαιότατο μάθημα και για τον άνδρα και για τη γυναίκα».

Ξενοφώντος Οικονομικός 7, 5

7. Πώς θα σχολιάζατε την απάντηση του Αθηναίου Ισχύμαχου προς το Σωκράτη;

«Σου απαντώ λοιπόν, Σωκράτη, σε κείνο που με ρώτησες. Ποτέ δε μένω μέσα στο σπίτι. Και σε βεβαιώνω ότι τα θέματα του σπιτιού, μόνη η σύζυγός μου είναι ικανή να τα διοικεί»..

Ξενοφώντος Οικονομικός 7, 3

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Διαβάζοντας το παρακάτω κείμενο, πληροφορούμαστε ότι στην αρχαία Ελλάδα υπήρχε το δημόσιο αξίωμα του γυναικονόμου:

«Υπάρχουν υπηρεσίες πολιτικές που άλλες αναφέρονται σε όλους γενικά τους πολίτες σε σχέση προς ορισμένη υποχρέωσή τους, όπως π.χ. ο στρατηγός που η υπηρεσία του αναφέρεται σε όλους γενικά τους υπόχρεους να στρατευτούν, και άλλες που αναφέρονται σε μέρος των πολιτών, όπως ο γυναικονόμος ή ο παιδονόμος. Ο επόπτης της διαγωγής των παιδών και ο επόπτης της διαγωγής των γυναικών (ο παιδονόμος και ο γυναικονόμος) και οποιοσδήποτε άλλος άρχοντας επιφορτισμένος με τέτοιου είδους εποπτεία, είναι θεσμός ...».

Αριστοτέλης, Πολιτικά Δ' 1299

- Να εκθέσετε ποιοι, κατά τη γνώμη σας, λόγοι επέβαλλαν τον αυστηρό έλεγχο στη συμπεριφορά των γυναικών.
2. Να μελετήσετε προσεκτικά τις παρακάτω πηγές, **A** και **B**, και να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν

- A.** Παράσταση γαμήλιας πομπής, σε κορινθιακό κρατήρα του 6^{ου} αι. π.Χ..

Το αγγείο βρίσκεται στο Μουσείο του Βατικανού

Εικονίζεται η στιγμή που η νύφη οδηγείται στο σπίτι του γαμπρού. Διακρίνονται οι νεόνυμφοι πάνω σε άμαξα που τη σέρνουν τέσσερα άλογα. Ο γαμπρός γενειοφόρος κρατάει τα ηνία της άμαξας, ενώ η νύφη ανασηκώνει το πέπλο της. Το ζευγάρι συνοδεύουν στο νέο σπίτι τους συντροφιές ανδρών και γυναικών.

- B.** «Νυμφεύονταν μάλιστα (οι Σπαρτιάτες) με αρπαγή, ακμαίες και ώριμες παρθένες και όχι μικρές και άγουρες για γάμο.

Η λεγόμενη νυμφεύτρια αφού παρελάμβανε την αρπαγείσα κόρη, της ξύριζε σύρριζα τα μαλλιά, την έντυνε με αντρικά ρούχα και της έστρωνε να κοιμηθεί μόνη και χωρίς φως, πάνω σε μια στοίβα καλάμια. Ερχόταν τότε ο γαμπρός, νηφάλιος, ούτε μεθυσμένος ούτε παρασυρμένος από ηδυπάθεια, αφού πρώτα δειπνούσε όπως πάντα στα συσσίτια, έλυne τη ζώνη της κόρης, την έπαιρνε στα χέρια του και την οδηγούσε στο κρεβάτι. Εκεί έμενε μαζί της όχι για πολύ διάστημα αλλά αποχωρούσε κόσμια και πήγαινε να κοιμηθεί, όπως και πριν, με τους άλλους νέους. Και στο εξής έτσι ενεργούσε: περνούσε τη μέρα του με τους συνομηλίκους, ξεκουραζόταν με αυτούς και στη νύφη πήγαινε κρυφά και με συστολή, με ντροπή και φόβο μήπως τον καταλάβει κάποιος από τους συνοίκους της. Μάλιστα και η νύφη συνεργούσε ώστε να συναντιούνται την κατάλληλη στιγμή και να μη τους αντιλαμβάνεται κανείς.

Όλα αυτά συνέβαιναν για αρκετό διάστημα, τόσο που μερικοί έφταναν να γεννήσουν παιδιά πριν δουν τις γυναίκες τους στο φως της ημέρας».

Πλούταρχος, *Λυκούργος* 15, 14-33

- α)** Ποιες ιδιαίτερες πληροφορίες μπορούμε να αντλήσουμε από τις παραπάνω πηγές για την καθαυτό γαμήλια τελετή κατά την αρχαιότητα;
- β)** Ποιες άλλες λεπτομέρειες θα συμπληρώνατε για τα έθιμα του γάμου στην αρχαία Ελλάδα και για τις διαφορές μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης;
- 3.** Ένας Αθηναίος πολίτης του 4^{ου} π.Χ. αιώνα, μιλώντας στο δικαστήριο, λέει τα εξής:
- «Όταν έγινα δεκαοκτώ χρόνων, ο πατέρας μου επέμενε να παντρευτώ την κόρη του Ευφήμου. Ήθελε να δει παιδιά δικά μου. Εγώ, πάλι, πίστευα πως είμαι υποχρεωμένος να κάνω κάθε τι που τον ευχαριστούσε. Τον άκουσα λοιπόν κι έτσι παντρεύτηκα»*
- (*Δημοσθένης, Κατά Βοιωτού* 2, 12-13).
- α)** Για ποιο λόγο παντρεύτηκε ο Αθηναίος αυτός;
- β)** Ποιος ήταν ο βασικός σκοπός του θεσμού του γάμου στις κοινωνίες της ελληνικής αρχαιότητας;
- 4.** Ποιες ήταν οι σχέσεις των συζύγων πριν από το γάμο;

5. Ποιο ρόλο διαδραμάτιζαν, κατά την αρχαιότητα, στη ζωή των ανδρών καθένα από τα παρακάτω πρόσωπα;
- α) η σύζυγος:
-
-
- β) η παλλακίδα:
-
-
- γ) η εταίρα:
-
-
6. Σε ποιον περιερχόταν η προίκα σε περίπτωση διάλυσης του γάμου στην αρχαία Αθήνα και στη Σπάρτη;
7. Ποιες πληροφορίες θα δίνετε για καθένα από τα παρακάτω;
- α) έκτεμψις:
-
-
-
- β) απόλειψις:
-
-
-
- γ) αφαιρέσις:
-
-
-
- δ) εγγύη:
-
-
-
8. Πώς αντιμετώπιζαν τους άνδρες και τις γυναίκες μοιχούς στην αρχαία Ελλάδα;
9. Με ποιους τρόπους λύνονταν οι γάμοι στην αρχαία Αθήνα;

Συνδυασμός ερωτήσεων ελεύθερης ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Στο κείμενο που ακολουθεί, ο Ισχύμαχος παρουσιάζει στο Σωκράτη ένα διάλογο με τη γυναίκα του:

«Λοιπόν, της είπα, εντός του σπιτιού πρέπει να μένεις: Όσοι από τους υπηρέτες έχουν εξωτερική εργασία αυτούς μαζί θα τους στέλνεις έξω, και όσους έχουν δουλειά μέσα στο σπίτι, αυτούς θα τους επιστατείς. Τα εισερχόμενα προϊόντα θα παραλαβαίνεις και πρέπει να κανονίζεις πόσα από αυτά θα ξοδευτούν και να προνοείς πόσα θα περισσέψουν για να τα φυλάξεις, έτσι ώστε να μη ξοδέψουμε σε ένα μήνα τόσα όσα προορίζονται για τις δαπάνες ενός χρόνου. Και όταν σου φέρουνε μαλλιά, πρέπει να φροντίσεις να κατασκευαστούν ενδυμασίες. Και το ξερό σιτάρι πρέπει να φροντίσεις πώς θα γίνει άρτος φαγώσιμος. Ένα από τα καθήκοντά σου, που ίσως σου φανεί όχι και τόσο ευχάριστο, είναι το εξής : αν κάποιος από τους υπηρέτες αρρωστήσει οφείλεις να μεριμνήσεις για να θεραπευθεί».

Ξενοφώντας Οικονομικός 7, 35-37

- α) Τι συμπεραίνετε, από το κείμενο, για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συζύγων;
- β) Πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχέση του Ισχύμαχου προς τη γυναίκα του;
2. Ο Ησίοδος (700 π.Χ. περίπου), στο έπος «Έργα και Ημέραι», στ. 376, γράφει: «Μοναχοπαίδι γιο μακάρι το πατρικό σπιτικό να τρέφει». Τέσσερις περίπου αιώνες αργότερα, ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του αναφέρει:

«Και όσον αφορά την έκθεση των βρεφών και την ανατροφή των παιδιών, είναι ανάγκη να υπάρχει νόμος που να απαγορεύει τη διατροφή των ανάπηρων παιδιών. Και για την πολυτεκνία, εάν τα ήθη απαγορεύουν την έκθεση των βρεφών, πρέπει να ορίζεται ανώτατο όριο απόκτησης παιδιών. Εάν παρόλα αυτά υπάρξει ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, πριν ακόμη γεννηθεί ζωή και αίσθηση στο έμβρυο πρέπει να γίνει άμβλωση. Γιατί αυτό που διαφοροποιεί την αθέμιτη άμβλωση είναι η ύπαρξη αίσθησης και ζωής στο έμβρυο».

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1335b, 10

- α) Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι αρχαίοι Έλληνες, απέφευγαν να γεννούν πολλά παιδιά;
- β) Τι γνωρίζετε για την «έκθεση των βρεφών»;
- γ) Πώς σχολιάζετε την άποψη του Αριστοτέλη για τον έλεγχο των γεννήσεων;

3. Η επίσημη φράση που ο μελλονύμφος έλεγε κατά την «εγγύη» ήταν: «*επ' αρότω παίδων άγομαι γαμετήν*», δηλαδή παντρεύομαι για να αποκτήσω παιδιά.
- α) Ποια η σημασία της απόκτησης παιδιών για τους αρχαίους Έλληνες;
β) Εκτός από την υπόσχεση αυτή του μελλονύμφου, τι άλλο περιλάμβανε ο θεσμός της «εγγύης»;

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησης της.

1. Η νομική θέση της γυναίκας, στα κλασικά κυρίως χρόνια, εξαρτιόταν:
- α) από την κοινωνική της τάξη
β) από την επιείκεια του δικαστηρίου
γ) από τα πλούτη που η ίδια διέθετε
δ) από την ύπαρξη κάποιου «κυρίου»
ε) από την ισχυρή ή όχι προσωπικότητά της
2. Η καθιέρωση αυστηρών κανόνων στη συμπεριφορά των γυναικών, κατά την ελληνική αρχαιότητα, υπαγορεύτηκε από το γεγονός ότι:
- α) τις θεωρούσαν επιρρεπείς στην έκλυτη ζωή
β) αυτό ήταν θρησκευτική επιταγή
γ) είχαν έτσι οικονομικά οφέλη
δ) έπρεπε να διασφαλίζεται η πατρότητα των απογόνων
ε) τις θεωρούσαν πιο έξυπνες
- στ) υπήρχε φόβος να αναλάβουν δημόσια αξιώματα

Ερώτηση του τύπου «σωστό-λάθος» και σύντομης απάντησης

- Σε ποιες περιπτώσεις, στην Αθήνα της κλασικής αρχαιότητας, επιτρεπόταν η έξοδος της γυναίκας από το σπίτι της;
- A.** Ξεχωρίστε, από τις παρακάτω προτάσεις, όσες θεωρείτε σωστές, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησης τους.
- α) όταν συνόδευε το σύζυγό της στην αγορά.
β) όταν συμμετείχε στα μικτά οικογενειακά συμπόσια.
γ) όταν συνόδευε τα παιδιά της στο σχολείο.

- δ) όταν συμμετείχε σε πολεμικά αγωνίσματα.
- ε) όταν συμμετείχε στις κοινωνικές εκδηλώσεις της οικογένειας.
- στ) όταν κατείχε κάποιο δημόσιο αξίωμα.
- ζ) όταν συμμετείχε στις θρησκευτικές γιορτές της πόλης.
- η) όταν έβγαине περίπατο με τις φίλες της.

B. Υπήρχε το ίδιο καθεστώς και στη Σπάρτη; Αν η απάντησή σας είναι αρνητική, να σημειώσετε τις διαφορές που έχετε υπόψη σας.

Ερώτηση πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

A. Εγγύη για τους αρχαίους Έλληνες σήμαινε:

(Σημειώστε την σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αριθμησής της)

- α) η κατάσταση της γυναίκας κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης.
- β) η αναφερόμενη στη γη, η έγγειος ιδιοκτησία ή εισόδημα.
- γ) η εγγύτητα, κάτι που δεν απείχε πολύ δηλαδή το κοντινό.
- δ) η επίσημη προφορική συμφωνία για την εγγύηση σύναψης γάμου.
- ε) η συγγένεια κάποιου προς τα παιδιά των παιδιών του, τα εγγόνια.

B. Να αναφέρετε πώς επιβίωσε ο θεσμός αυτός μέχρι τις μέρες μας;

Ερώτηση συμπλήρωσης

– Να συμπληρώσετε τα διάστικτα κενά του παρακάτω κειμένου τοποθετώντας στην κατάλληλη θέση τις εξής λέξεις:

*η Αθήνα, Γαμηλιών, ο γάμος, η εγγύη, το ιδεώδες, κουμπάρος,
η λατρεία, λιγότερα, νομική, νύφη, παιδιά, η πατρίδα, πεθερά,
περιορισμένη, πολίτες, προίκα, οι προξενήτρες, ο σύζυγος*

(Σε κάθε κενό αντιστοιχεί μία λέξη. Τρεις λέξεις περισσεύουν. Τα άρθρα υπολογίζονται ως μία λέξη με τα ονόματα που συνοδεύουν.)

«Η γυναίκα στη μεγαλύτερη πόλη της αρχαίας Ελλάδος,, ήταν στο σπίτι και της ανατροφής της ήταν να έχει δει και ακούσει όσο το δυνατόν μέχρι τη στιγμή που θα παντρευτεί. είχε σκοπό να φέρει στον κόσμο, που θα συνέχιζαν των θεών και θα γίνονταν ωφέλιμοι για Η αναζήτηση γινόταν από τον πατέρα ή Ακολουθούσε

..... , μια πανηγυρική πράξη που έδινε ισχύ στην τελετή. Συγχρόνως κανονιζόταν και το ζήτημα Προτιμούσαν να παντρεύονται κατά το μήνα

Ερώτηση συμπλήρωσης και αντιστοίχισης

– Να συμπληρώσετε τα παρακάτω κείμενα, τοποθετώντας στα διάστικτα κενά τις κατάλληλες λέξεις.

(Κάθε μία από τις ομάδες λέξεων που ακολουθούν αντιστοιχεί σε ένα μόνο κείμενο και κάθε λέξη σε ένα μόνο κενό. Να έχετε υπόψη σας ότι τα άρθρα υπολογίζονται ως μία λέξη με το όνομα που συνοδεύουν και ότι μερικές από τις λέξεις της κάθε ομάδας περισσεύουν).

η προίκα	η οικογένεια
αγόρια	αγροτικές
ακίνητη	τα εγγόνια
απόλειψη	εμπόριο
γάμος	κοινωνίες
γαμπρός	η κτηνοτροφία
εγγύη	μητριαρχία
ιδιοκτησία	ναυτιλία
κόρη	η οικογένεια
νόμιμος	τα παιδιά
πεθερός	πρόγονος
περιουσία	τύπος
περιουσία	η φατρία
προίκα	η φυλή
προίκα	
χρήμα	

- A.** Το γένος, ως τμήμα ευρύτερων συγγενικών συνόλων, και, από την ομηρική εποχή, αποτελούσε έναν εκτεταμένο που συναντάται περισσότερο σε που έχουν ως κύρια πηγή πλούτου και περιλαμβάνει τον πρεσβύτερο με του και του.
- B.** Το βασικότερο αντικείμενο συζήτησης στο πλαίσιο ήταν, που αποτελούσε κύριο γνώρισμα ενός Ο πατέρας ήταν υποχρεωμένος να δώσει τουλάχιστον το 1/10 του

ως, συνήθως σε, οικιακά σκεύη, έπιπλα και κοσμήματα, τα οποία δεν αποτελούσαν μετά τη λύση Η προοριζόταν για και με τον τρόπο αυτό περιοριζόταν, όσο ήταν δυνατόν, ο κατακερματισμός της.

Ερώτηση του τύπου «σωστό-λάθος» και σύντομης απάντησης

A. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

Σωστό Λάθος

α) Στην Αθήνα, σύμφωνα με νόμο του Περικλή (451α) π.Χ.), επιτρεπόταν ο γάμος μεταξύ ενός Αθηναίου πολίτη και μιας γυναίκας που δεν ανήκε σε αθηναϊκή οικογένεια.	☐	☐
β) Η χήρα στην Αθήνα δύσκολα έμενε ελεύθερη για μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμη και αν η ηλικία της ήταν μεγάλη.	☐	☐
γ) Στη Σπάρτη, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τα 2/5 της λακωνικής γης, κατά τον 4 ^ο αι. π.Χ., ανήκαν σε γυναίκες.	☐	☐
δ) Η Αθηναία είχε το δικαίωμα να ζητήσει από τον επώνυμο άρχοντα να διωχτεί ο σύζυγός της από το σπίτι εάν τον θεωρούσε άπιστο.	☐	☐
ε) Η στεναχωρία οδηγούσε τους αρχαίους Έλληνες στον περιορισμό των γεννήσεων.	☐	☐

B. Να αποκαταστήσετε την ορθότητα όσων προτάσεων θεωρήσατε λανθασμένες και να αναπτύξετε το περιεχόμενο μίας από αυτές.

.....

.....

.....

.....

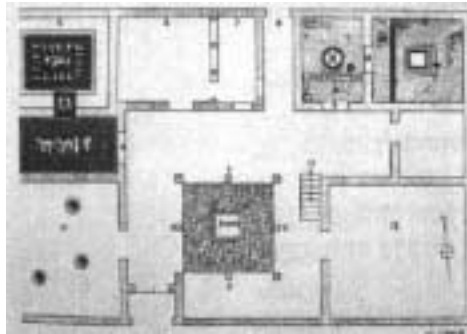
.....

.....

Εργασία για το σχολείο

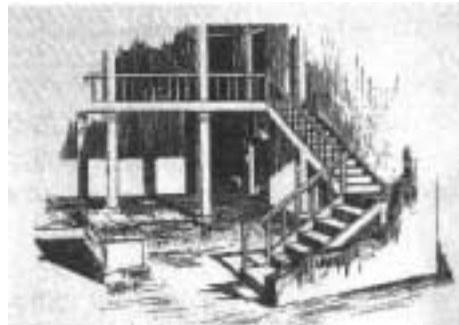
- Να μελετήσετε την κάτοψη και αναπαράσταση της έπαυλης της «Αγαθής Τύχης» στην αρχαία Όλυνθο (4^{ος} αι. π.Χ.) και να συζητήσετε πώς το σχέδιο των σπιτιών υποβάλλει, ακόμα και μέσα στον ιδιωτικό χώρο, έναν αυστηρό χωρισμό ανάμεσα στα διαμερίσματα των γυναικών και τα ανοιχτά στους επισκέπτες δωμάτια των ανδρών.

Κάτοψη

1. η πόρτα της αυλής
2. εσωτερική αυλή
3. περιστύλιο οικιακός βωμός
- 4,5 αίθουσες υποδοχής
4. προθάλαμος του ανδρών
5. ανδρώνας
- 6, 7, 8 οίκος
6. τραπεζαρία
7. μαγειρεία
8. λουτρό
- 9., 10. διαιτητήριον (το καθημερινό)
11. αποθήκη
12. δωμάτιο
13. η σκάλα οδηγεί στον πάνω όροφο

Αναπαράσταση α) της έπαυλης και β) τμήματος της κεντρικής αυλής

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Β', σ. 440.

Εργασία για το σπίτι

- Να σχολιάσετε την άποψη του Αριστοτέλη ότι η οικογένεια αποτελεί φυσική σχέση η οποία περιλαμβάνει τον άρχοντα και τον αρχόμενο:

«Έτι δε το άρρεν προς το θήλυ φύσει το μεν κρείττον το δε χείρον και το μεν άρχον το δε αρχόμενον»

Αριστοτέλης, Πολιτικά Α΄ 5, 1254b, 13-14

Κατά το σχολιασμό να λάβετε υπόψη σας και την εξής θέση του Σταγειρίτη φιλοσόφου:

«Ο μεν γαρ δούλος όλως ουκ έχει το βουλευτικόν, το δε θήλυ έχει μεν, αλλ΄ άκυρον, ο δε παις έχει μεν, αλλ΄ ατελής»

Αριστοτέλης, Πολιτικά Α΄ 13, 1260a, 12-14

(Ο δούλος στερείται εντελώς την αρετή του βουλευέσθαι, το θήλυ την έχει αλλά χωρίς ισχύ, και το παιδί την έχει, αλλά όχι ακόμη πλήρως αναπτυγμένη).

Συνθετική - Δημιουργική Εργασία

Η θέση της γυναίκας στην αρχαία ελληνική κοινωνία

1. Από τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας που διδαχθήκατε στο Γυμνάσιο να προσπαθήσετε να παρουσιάσετε ποια ήταν η θέση της γυναίκας στην αρχαία ελληνική κοινωνία.
2. Να χωριστείτε σε τόσες ομάδες όσες και οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, ποιητές και πεζογράφοι, των οποίων κείμενα διδαχθήκατε στο Γυμνάσιο.
3. Από κάθε κείμενο, να αποδελτιώσετε σε κατάλογο τα γυναικεία πρόσωπα με τη συχνότητα που παρουσιάζονται σε αυτό: Θα καταγράψετε τα ονόματα των γυναικών και όπου αυτά δεν δηλώνονται θα σημειώνετε την ένδειξη «γυναικεία μορφή».
4. Στη συνέχεια, δίπλα στο κάθε όνομα θα συμπληρώσετε αντίστοιχα:
 - α) όλα τα προσδιοριστικά επίθετα που αποδίδει ο συγγραφέας στην κάθε γυναικεία μορφή
 - β) το επάγγελμά της, και αν αυτό δεν δηλώνεται ονομαστικά, όπως εννοείται από το ρόλο της και
 - γ) οποιαδήποτε άλλη πληροφορία θεωρείτε ότι παρέχει το αρχαίο κείμενο για τα πρόσωπα που καταγράψατε.
5. Η κάθε ομάδα θα παρουσιάσει το ρόλο της γυναίκας όπως διαγράφεται στο έργο του συγκεκριμένου συγγραφέα που έχει αναλάβει, π.χ.:
 - Η θέση της γυναίκας στα ομηρικά έπη.
 - Η θέση της γυναίκας στον Θουκυδίδη, στον Ξενοφώντα, στον Πλάτωνα, στον Ευριπίδη, στον Πλούταρχο, στους λυρικούς ποιητές κ.λπ.
6. Μετά την παρουσίαση των επιμέρους εργασιών, να συζητήσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές που διαπιστώνονται σε κάθε περίπτωση και να εξηγήσετε σε ποιους λόγους οφείλονται αυτές (π.χ. στη διαφορετική χρονική περίοδο που ζει ο συγγραφέας, στο διαφορετικό κοινό που απευθύνονται).

Βιβλιογραφία

- Τα σχολικά σας βιβλία του Γυμνασίου για το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας.
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (τ. Α΄-Δ΄), Εκδοτική Αθηνών, 1971.
- Cantarella E., *Οι γυναίκες της αρχαίας Ελλάδος* (μτφρ. Π. Δημάκης), εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα 1988.
- Lefkowitz M., *Γυναίκες στον Ελληνικό μύθο* (μτφρ. Α. Μεγαπάνου), εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1995.
- Fraceliere R., *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων* (μτφρ. Γ. Βανδώρος), εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα 1995.

Η εκπαίδευση

Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης

1. Να αναλύσετε το ιδεώδες του ομηρικού ήρωα, με βάση το στίχο της Ιλιάδας, Μ 243, *«αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων»*.
2. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο:
“Στα παιδιά των Σπαρτιατών, ο Λυκούργος δεν επέτρεπε να έχουν παιδαγωγούς αγοραστούς ή έμμισθους, ούτε ο καθένας μπορούσε να εκπαιδεύει το γιο του όπως θα ήθελε. Άμα όμως έφταναν στο έβδομο έτος της ηλικίας τους, αμέσως τους παραλάμβανε η πολιτεία, τους κατέτασσε σε αγέλες και τους ανάγκαζε να συζούν και να συντρέφονται, τους συνήθιζε μαζί να παίζουν και να ασχολούνται μαζί”.

Λυκούργος 17, 20

Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο σπαρτιατικός νόμος:

 - α) απαγόρευε στους γονείς να παρέχει ο καθένας την εκπαίδευση που ήθελε στα παιδιά του;
 - β) «τους κατέτασσε σε αγέλες και τους ανάγκαζε να συζούν και να συντρέφονται, τους συνήθιζε να παίζουν και να ασχολούνται μαζί»;
3. Η σπαρτιατική αγωγή δεν περιοριζόταν μόνο στα αγόρια αλλά:
«(Ο Λυκούργος) τα μεν σώματα των παρθένων δυνάμωσε, γυμνάζοντας και αυτές στο τρέξιμο και στην πάλη και στο ρίξιμο δίσκων και ακοντίων, γιατί ήθελε έτσι το πρώτο ρίζωμα αυτών που γεννιούνται να λαμβάνει ρωμαλέα αρχή στα σώματα και να βλασταίνει καλύτερα και συγχρόνως έτσι να υποφέρουν αγόγγυστα τον τοκετό και να αντεπεξέρχονται στους πόνους καλά κι εύκολα. Κατάργησε λοιπόν τη μαλθακότητα, τη ζωή την προφυλαγμένη από τον ήλιο και κάθε θηλυπρέπεια και όπως τα αγόρια έτσι και τα κορίτσια συνήθισε να παρακολουθούν γυμνά τις πομπές και να χορεύουν σε ορισμένες τελετές και να τραγουδούν, ενώ τα αγόρια παρακολουθούσαν.»

Πλούταρχος, Λυκούργος 14, 4

– Ποια, κατά τη γνώμη σας, αποτελέσματα επέφερε η εφαρμογή αυτού του είδους αγωγής στην ανατροφή των κοριτσιών και στη συμπεριφορά τους αργότερα ως γυναίκες της Σπάρτης; *(Να λάβετε υπόψη σας και όσα αναφέρθηκαν στην ενότητα για την οικογένεια και τη θέση της γυναίκας)*.
4. Με ποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, επιδίωκαν οι Αθηναίοι τη δημιουργία του **«καλού καγαθού πολίτη»**;
5. Ποιες αξίες προσπαθούσε να αναπτύξει στους νέους η αθηναϊκή εκπαίδευση και με ποια συγκεκριμένα μέσα το κατόρθωνε;

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Ποια είναι τα δομικά στοιχεία της παιδείας της αριστοκρατικής κοινωνίας όπως την περιγράφει ο Όμηρος στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια;
2. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα (Πολιτεία 526b), η διδασκαλία των μαθηματικών εθεωρείτο απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση σε ανώτερα επίπεδα εκπαίδευσης.

Πολιτεία 526b: «Βλέπεις λοιπόν, φίλε μου, ότι πραγματικά μάς είναι αναγκαίο αυτό το μάθημα (τα μαθηματικά), αφού είναι φανερό πως αναγκάζει την ψυχή να μεταχειρίζεται την ίδια τη νόηση για να ζητήσει την καθαρή αλήθεια; Παρατήρησες ακόμη ότι οι εκ φύσεως λογιστικοί τύποι δείχνουν μια φυσική εξυπνάδα σε όλα σχεδόν τα μαθήματα και όσοι είναι βραδείς στη σκέψη, αν εκπαιδεύονται και γυμναστούν σε αυτό το μάθημα, και αν ακόμη δεν ωφεληθούν τίποτε άλλο, τουλάχιστον παρουσιάζουν κάποια πρόοδο στο να γίνουν εξυπνότεροι από ό,τι προηγουμένως ήταν;»

 - Ποια άλλα μαθήματα εκτός από τα μαθηματικά διδάσκονταν οι Αθηναίοι μαθητές:
 - α) στα σχολεία της πρώτης ηλικιακής βαθμίδας (7-14 ετών);
 - β) στα σχολεία της δεύτερης ηλικιακής βαθμίδας (14-18 ετών);
3. Ποια θέση κατείχε η αθλητική και καλλιτεχνική αγωγή στα προγράμματα σπουδών της ελληνιστικής εκπαίδευσης;
4. Σε μία από τις «Υποθήκες» του Τυρταίου (8^{ος} αιώνας π.Χ.) διαβάζουμε:

*«Τι τιμή στο παλικάρι όταν πρώτο στη φωτιά
σκοτωθεί για την πατρίδα με τη σπάθα στη δεξιά !
Πόσο λυπηρό ν' αφήνει την πατρίδα τη γλυκειά,
τα καλά του τα χωράφια και να ζει με διακονιά,
με γονιό να παραδέρνει, με γυναίκα ομορφονιά,
με γερόντισσα μητέρα και με ανήλικα παιδιά,
να γνωρίζει ότι είναι σ' όλους η ζωή του μισητή ...
Εις την μάχη ας χυθούμε όλοι με άφοβη καρδιά,
στη φωτιά, παλικαράδες, γενείτε όλοι ένα κορμί,
στη φωτιά, μη ντροπιαστείτε σαν φυγάδες σαν δειλοί!»*

(μτφρ. Σπ. Τρικούπης)

 - α) Ποιο ήταν το ιδεώδες του Σπαρτιάτη πολίτη και ποια φράση του ποιήματος το παρουσιάζει περιεκτικά;
 - β) Να αναλύσετε το νόημα της φράσης: «γενείτε όλοι ένα κορμί».

5. Ο Όμηρος (8^{ος} π.Χ. αι.) είναι ο ποιητής που διαβάστηκε περισσότερο όλες τις εποχές.

A. Να σχολιάσετε τις παρακάτω απόψεις που διατυπώνονται στο Συμπόσιο του Ξενοφώντα (430-354 π.Χ.) και στην Πολιτεία του Πλάτωνα (427-347 π.Χ.) και εκφράζουν τη γνώμη των συγχρόνων τους για την αξία των ομηρικών επών:

«Και συ Νικήρατε για ποια επιστήμη καυχιέσαι; Και εκείνος αποκρίθηκε: Ο πατέρας μου φροντίζοντας πώς θα γίνω καλός άνθρωπος με ανάγκασε να μάθω όλα τα ποιήματα του Ομήρου. Και τώρα θα μπορούσα να απαγγείλω ολόκληρη την Ιλιάδα και την Οδύσσεια».

Ξενοφώντος Συμπόσιον, III, 5

«Λένε ότι αυτός ο ποιητής (ο Όμηρος) έχει εκπαιδέψει όλη την Ελλάδα και ότι αξίζει να τον σπουδάσει κανείς καλά και να μάθει ό,τι θέλει για τη διοίκηση των πόλεων και τη γνώση των ανθρωπίνων πραγμάτων και ότι πρέπει να ζει κανείς ρυθμίζοντας όλη του τη ζωή σύμφωνα με τα υποδείγματα αυτού του ποιητή».

Πλάτωνος Πολιτεία, I', 607a

B. Σε τι οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η διαχρονική παρουσία των ομηρικών επών στα προγράμματα σπουδών εκπαίδευσης;

6. Με το τέλος της ομηρικής εποχής, το ενδιαφέρον για εκπαίδευση γενικεύτηκε και έπαψε να είναι προνόμιο των ευγενών. Διαβάστε τα παρακάτω κείμενα και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

«Αυτοί οι κανόνες (οι άγραφοι νόμοι) θα βοηθήσουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την εκπαίδευση των παιδιών μέχρι την ηλικία των τριών ετών, αρκεί να εφαρμοστούν συστηματικά και με ακρίβεια. Μέχρι την ηλικία των επτά ετών ο χαρακτήρας του παιδιού θα διαμορφωθεί με το παιχνίδι. ... Όταν τα παιδιά γίνουν έξι ετών θα χωρίζονται κατά φύλο. Τα αγόρια θα κάνουν παρέα με τα αγόρια και τα κορίτσια με τα κορίτσια. Όλα όμως θα αρχίσουν μαθήματα».

Πλάτωνος Νόμοι Z, 793e

«Η εκπαίδευση είναι ανάγκη να διαιρείται σε δύο περιόδους: στην περίοδο από των επτά ετών μέχρι της ήβης και στην από της ήβης μέχρι των είκοσι ενός ετών. Γιατί πρέπει να ακολουθούν στην εκπαίδευση τη φυσική διαίρεση της ηλικίας».

Αριστοτέλη Πολιτικά 1337a

α) Να σχολιάσετε τις απόψεις των δύο φιλοσόφων για τη διαίρεση των κύκλων εκπαίδευσης.

β) Πώς ονομάζονταν οι δάσκαλοι που είχε ο Αθηναίος μαθητής από την ηλικία των 6-18 ετών και ποιο ήταν το αντικείμενο του μαθήματος που ο καθένας δίδασκε;

Ερώτηση πολλαπλής επιλογής

- Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αριθμησής της.

Σε όλη τη διάρκεια της ανάπτυξής του, το Σπαρτιατόπουλο, ήταν υπό την υψηλή εποπτεία του **παιδονόμου**, ο οποίος ήταν:

- α) ειδικευμένος στη διάγνωση, την πρόληψη και τη θεραπεία των παιδικών ασθενειών.
- β) το πρόσωπο που ασχολούνταν αποκλειστικά με την ανατροφή και την περιποίηση των παιδιών.
- γ) το άτομο που η πολιτεία του ανέθετε να αποτρέπει τα παιδιά από το παράπτωμα της κλοπής.
- δ) ειδικός αξιωματούχος, πραγματικός θεματοφύλακας της σπαρτιατικής παιδείας
- ε) ειδικός παιδαγωγός, επιφορτισμένος από την πολιτεία να διδάσκει θεωρητικά την τέχνη του πολέμου στα παιδιά.

Ερώτηση του τύπου «σωστό- λάθος»

- Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

	Σωστό	Λάθος
α) Στη Σπάρτη του 7 ^{ου} π.Χ. αι., η εκπαίδευση αποσκοπούσε στην καλλιέργεια και την ανάπτυξη του συλλογικού πνεύματος.	☐	☐
β) Το Σπαρτιατόπουλο, όταν συμπλήρωνε τα επτά του χρόνια, το έπαιρνε η πολιτεία, στην οποία και ανήκε μέχρι το θάνατό του.	☐	☐
γ) Κατά την αρχαϊκή περίοδο, η αθηναϊκή εκπαίδευση παραμέλησε ολότελα την καλλιέργεια του πατριωτικού φρονήματος.	☐	☐
δ) Οι σοφιστές επεδίωκαν με τη διδασκαλία τους τη διαμόρφωση πολιτών καλλιεργημένων και υπεύθυνων, ικανών να αναλάβουν τη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων.	☐	☐
ε) Αποκλειστικό ενδιαφέρον των σχολικών προγραμμάτων της ελληνιστικής περιόδου υπήρξε η αθλητική αγωγή των νέων.	☐	☐

- στ) Από τα ελληνιστικά χρόνια και μετά, η λέξη μουσείο απόκτησε την έννοια του ανώτερου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Ερώτηση συμπλήρωσης και σύντομης απάντησης

- A. Να συμπληρώσετε τα διάστικτα κενά του παρακάτω κειμένου, τοποθετώντας στην κατάλληλη θέση τις εξής λέξεις:

τα γράμματα, ο γραμματιστής, γυμναστήριο, ο γυμναστής, η γυμναστική, δημόσιος, ο κιθαριστής, κτήριο, ο μαθηματικός, οι μαθητές, η μουσική, ο παιδοτρίβης, οι παλαιίστρες, οι παλαιίστρες, ο χοροδιδάσκαλος.

(Σημείωση: Να έχετε υπόψη σας ότι α) τα άρθρα υπολογίζονται ως μία λέξη με τα ονόματα που συνοδεύουν και ότι σε κάθε κενό αντιστοιχεί μία μόνο λέξη, β) οι λέξεις πρέπει να μετατραπούν στην κατάλληλη πτώση και γ) θα σας περισσέψουν τρεις λέξεις.)

«Στην Αθήνα, η εκπαίδευση των νέων μέχρι την ηλικία της εφηβείας τους περιλάμβανε τη διδασκαλία, και Ο δάσκαλος συγκέντρωνε στο σπίτι του και όχι σε ένα Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό για και Για τον παιδοτρίβη όμως πρέπει να ξεχωρίσουμε των εφήβων και των ανδρών, που ήταν μέσα στα δημόσια, από που ήταν για τα παιδιά και ήταν ιδιωτικές».

- B. Να αναφέρετε περιληπτικά τι περιλάμβανε η αθλητική εκπαίδευση των νέων μέχρι την ηλικία των δεκαοκτώ ετών, στην αρχαία Αθήνα.

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

1. A. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησης της.

Στην Αθήνα, η στοιχειώδης εκπαίδευση ολοκληρωνόταν με τη φοίτηση:

- α) στον κιθαριστή
- β) στο χοροδιδάσκαλο
- γ) στο γραμματιστή
- δ) στον παιδοτρίβη
- ε) στον παιδαγωγό

- B. Ποιο ακριβώς ήταν το αντικείμενο του δασκάλου αυτής της ειδικότητας;

2. **A.** Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αριθμότης της.

Κατά την ελληνοιστική περίοδο, τα σχολεία ήταν ιδιωτικά και πολλές φορές σημαντική αποδείχθηκε η συμβολή των ευεργετών οι οποίοι ήταν:

- α) συνήθως πλούσιοι ευκατάστατοι πολίτες ιδιοκτήτες των σχολείων ανώτερης εκπαίδευσης.
- β) πλούσιοι ευκατάστατοι πολίτες που παρείχαν δωρεές για τη συντήρηση των σχολείων της στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης.
- γ) πλούσιοι ευκατάστατοι πολίτες που είχαν τον έλεγχο της παρεχόμενης εκπαίδευσης.
- δ) πλούσιοι ευκατάστατοι πολίτες που ενδιαφέρονταν για την αθλητική εκπαίδευση των νέων.
- ε) πλούσιοι φιλόσοφοι που ενδιαφέρονταν για την πολύπλευρη εκπαίδευση των νέων.

- B.** Να εκθέσετε συνοπτικά ποιο ήταν το ιδεώδες της ελληνοιστικής εκπαίδευσης.

Ερώτηση του τύπου «σωστό- λάθος» και σύντομης απάντησης

- A.** Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

Σωστό Λάθος

α) Στην Αθήνα, ο αρχηγός της οικογένειας δεν είχε την απόλυτη ελευθερία να παράσχει στα παιδιά του, μέχρι τα δεκαοκτώ τους χρόνια, την εκπαίδευση που ο ίδιος ήθελε.	☐	☐
β) Οι Σπαρτιάτες, για να εξασφαλίσουν την κυριαρχία τους στη Λακωνική, ήταν αναγκασμένοι να ετοιμάζουν από την παιδική ηλικία το μελλοντικό οπλίτη της Σπάρτης.	☐	☐
γ) Στην Αθήνα, η εκπαίδευση ήταν εντελώς ελεύθερη και την είχε αναλάβει η ιδιωτική πρωτοβουλία.	☐	☐
δ) Τα κορίτσια της Σπάρτης, γυμνάζονταν δημόσια στα διάφορα αγωνίσματα, ακριβώς όπως και τα αγόρια.	☐	☐
ε) Στην Αθήνα, τα πλουσιόπαιδα μπορούσαν να συνεχίζουν τις σπουδές τους μέχρι την εφηβεία, ενώ οι γιοι των φτωχών σταματούσαν νωρίτερα.	☐	☐
στ) Η μουσική εκπαίδευση των νέων της Σπάρτης είχε σχέση με τον πόλεμο και ο μουσικός ρυθμός των χορών τους ετοίμαζε για τις πειθαρχημένες κινήσεις της φάλαγγας.	☐	☐

ζ) Στην Αθήνα, ο χορός αποτελούσε μέρος της αθλητικής παιδείας και διδασκόταν από τους παιδοτρίβες με έξοδα της πολιτείας.

Β. Να αναδιατυπώσετε μία από τις προτάσεις, που θεωρήσατε Λανθασμένη και να αναπτύξετε το περιεχόμενό της σε μία παράγραφο.

Ερώτηση αντιστοίχισης και σύντομης απάντησης

A. Να τοποθετήσετε στα διάστικτα κενά, κατά ιστορικές περιόδους, τα ιδεώδη της αρχαίας ελληνικής παιδείας.

(Υπάρχουν περιπτώσεις που τα δεδομένα της δεύτερης στήλης θα χρησιμοποιηθούν περισσότερες από μία φορά. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε, διευκρινιστικά, όπου νομίζετε ότι η απάντηση είναι ασαφής, τις λέξεις: Αθήνα, Σπάρτη, Θήβα, Αλεξάνδρεια).

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ	ΤΑ ΙΔΕΩΔΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Ομηρική: 1100-700 π.Χ.	Καλός καγαθός πολίτης
Αρχαϊκή: 700-500 π.Χ.	Πολυμερής ανθρωποκεντρική παιδεία
Κλασική: 500-323 π.Χ.	Ατομική διάκριση και αρετή
Ελληνιστική: 323-146 π.Χ.	Ενιαίος τύπος στρατιώτη πολίτη

B. Να επιλέξετε μία από τις ιστορικές περιόδους και να αναπτύξετε λεπτομερώς τα ιδεώδη της παιδείας.

Εργασία για το σχολείο

ΘΕΜΑ: Σπαρτιατική και αθηναϊκή εκπαίδευση

– Ξεκινώντας τη συζήτηση από τα παρακάτω κείμενα, να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο εκπαίδευσης των νέων της Αθήνας και της Σπάρτης

1. *«Και γράμματα μάθαιναν επειδή ήταν αναγκαία. Η υπόλοιπη όμως αγωγή τους αποσκοπούσε να τους κάνει ευπειθείς στην εξουσία, καρτερικούς στους κόπους και ικανούς να νικούν στις μάχες. Γι' αυτό κι όσο προχωρούσαν στην ηλικία τόσο αύξαναν την άσκησή τους. Τους κούρευαν σύρριζα και τους συνήθιζαν να περπατούν ανυπόδητοι και να παίζουν ως επί το πλείστον γυμνοί. Όταν γίνονταν δώδεκα ετών δε φορούσαν πια χιτώνα, έπαιρναν ένα μόνο ιμάτιο για ένα χρόνο, είχαν τα σώματά τους βρώμικα και δεν είχαν εμπειρίες από λουτρά και αλοιφές. Κοιμούνταν μάλιστα μαζί, χωρισμένοι κατά ίλες και αγέλες, πάνω σε στίβες από καλάμια που οι ίδιοι τα κουβαλούσαν αφού τις κορφές των καλαμιών που φυτρώνουν στις όχθες του Ευρώτα, είχαν κόψει με τα χέρια τους χωρίς να χρησιμοποιήσουν σιδερένιο μαχαίρι».*

Πλουτάρχου Λυκούργος 17 (ελεύθερη μετάφραση)

2. *«Οι αγαθοί άνδρες αρχίζουν να διδάσκουν και να νουθετούν τους γιους τους από τότε που είναι μικρά παιδιά και μέχρι τέλους της ζωής τους. Αμέσως δηλαδή μόλις το παιδί αρχίσει να καταλαβαίνει όσα του λένε, και η τροφός και η μητέρα και ο παιδαγωγός και ο ίδιος ο πατέρας συναγωνίζονται γι' αυτό το πράγμα, πώς δηλαδή το παιδί θα γίνει καλλίτερο. Και το διδάσκουν και του υποδεικνύουν σε κάθε πράξη και κάθε λόγο ότι τούτο είναι δίκαιο και εκείνο άδικο, τούτο είναι ωραίο και εκείνο άσχημο, τούτο είναι όσιο και εκείνο ανόσιο, αυτά θα κάνεις και εκείνα όχι. Και αν το παιδί υπακούει σ' αυτά με τη θέλησή του, έχει καλώς, διαφορετικά το φέρνουν στον ίσιο δρόμο με απειλές και ραβδισμούς, ακριβώς όπως ισιώνουν ένα ξύλο στραβό και κυρτό. Μετά στέλνουν τα παιδιά στους δασκάλους και παραγγέλλουν σ' αυτούς να φροντίζουν πολύ περισσότερο για την καλή διαγωγή τους παρά για τα γράμματα και το παίξιμο της κιθάρας. Και οι δάσκαλοι φροντίζουν γι' αυτά. Και όταν τα παιδιά μαθαίνουν γράμματα και είναι σε θέση να εννοούν τα γραμμένα, όπως πριν τα προφορικά, τους δίνουν να διαβάζουν ποιήματα έξοχων ποιητών και τα υποχρεώνουν να τα αποστηθίζουν. Μέσα σε αυτά (τα ποιήματα) υπάρχουν πολλές ηθικές συμβουλές και πολλές λεπτομερείς περιγραφές και έπαινοι και εγκώμια παλαιών έξοχων ανδρών, για να τους ζηλεύει το παιδί και να τους μιμείται και για να επιθυμεί να γίνει και αυτό παρόμοιος. Οι δάσκαλοι της κιθάρας έπειτα, καταβάλλουν παρόμοιες προσπάθειες και φροντίζουν να γίνουν οι νέοι φρόνιμοι και να μη κάνουν κακές πράξεις. Ακόμα όταν μάθουν να παίζουν κιθάρα, τους διδάσκουν*

ποιήματα άλλων πάλι έξοχων ποιητών λυρικών, προσαρμόζοντάς τα στους ήχους της κιθάρας και αναγκάζουν ώστε οι ψυχές των παιδιών να εξοικειώνονται με τους ρυθμούς και τις αρμονίες της μουσικής, για να είναι έτσι ημερότεροι και με το να συνηθίζουν στον καλό ρυθμό και στην αρμονία να είναι χρήσιμοι και στο λέγειν και στο πράττειν. Κατόπιν στέλνουν τα παιδιά και στον παιδοτρίβη για να έχουν τα σώματα καλλίτερα στην υπηρεσία της καλής διάνοιας (νους υγιής εν σώματι υγεί) και να μην υποχρεώνονται να χάνουν το θάρρος τους από την αδυναμία των σωμάτων και στους πολέμους και στις άλλες πράξεις. Και τα κάνουν αυτά κατά το πλείστον όσοι διαθέτουν τα μέσα. Και τα μέσα τα έχουν οι πλουσιότεροι, των οποίων τα παιδιά αφού αρχίσουν σε πολύ μικρή ηλικία να πηγαίνουν στους δασκάλους, σταματούν να φοιτούν σε πολύ μεγάλη ηλικία. Και όταν απομακρυνθούν από τους δασκάλους η πολιτεία τους υποχρεώνει και να μάθουν τους νόμους και να ζουν σύμφωνα με αυτούς, ως παράδειγμα, για να μη κάνουν αυτοί μόνοι ό,τι τους αρέσει, αλλά ακριβώς όπως οι γραμματοδιδάσκαλοι στα παιδιά που δεν είναι ακόμα ικανά να γράφουν, αφού χαράξουν από κάτω γραμμές με το κονδύλι, τότε τους δίνουν την πλάκα και υποχρεώνουν το παιδί να γράφει σύμφωνα με την οδηγία των γραμμών».

Πλάτωνα Πρωταγόρας, 325d - 326 (ελεύθερη μετάφραση)

Εργασία για το σπίτι

- Να βρείτε στο λεξικό την ετυμολογική προέλευση των παρακάτω λέξεων και να συζητήσετε στην τάξη τη σημασία που είχαν κατά την αρχαιότητα:

Νεοελληνική λέξη	Ετυμολογία	Σημασία
μαθαίνω, μάθημα, μαθητής, μαθηματικά, μούσα, μουσική		
γράφω, γραφή, γραπτός, γράμμα, γραμμή, γραμματιστής, γραμματεία, γραμματολογία		
παις, παιδεία, παιδαγωγός, παιγνίδι		
γυμνάσιο, γύμνασμα, γυμναστήριο		
αγώνας, αγώνισμα		
Ακαδημία		
Λύκειο		
ανάγνωση, γνωρίζω		
διδάσκω, διδασκαλία, δάσκαλος		
άθλος, αθλητής, αθλούμαι		
αγωγή, ψυχαγωγία		

Συνθετική - Δημιουργική Εργασία**ΘΕΜΑ: Ανώτερες σχολές εκπαίδευσης στην ελληνική αρχαιότητα**

Τις βάσεις για τη δημιουργία ανώτερων σχολών τις έθεσαν οι Ίωνες φιλόσοφοι, κατά τον 6^ο αιώνα π.Χ., ενώ οι Πυθαγόρειοι ίδρυσαν τις σχολές τους στη Μεγάλη Ελλάδα. Ριζική όμως μεταρρύθμιση στο χώρο της παιδείας έφεραν οι Σοφιστές και από την εποχή τους και μετά δημιουργήθηκαν σχολές που έχουν να παρουσιάσουν συγκεκριμένα προγράμματα ανώτερης παιδείας.

- Αρχικά να ορίσετε τι εννοούμε λέγοντας Ανώτερες Σχολές Εκπαίδευσης στην Αρχαία Ελλάδα και να δημιουργήσετε έναν κατάλογο με τις σχολές αυτές.
- Στη συνέχεια, να χωριστείτε σε ομάδες, καθεμία από τις οποίες μπορεί να αναλάβει την παρουσίαση μίας ή δύο σχολών στην τάξη.
- Η παρουσίαση θα περιλαμβάνει πληροφορίες κυρίως για:
 - τον ιδρυτή της σχολής
 - τα συγκεκριμένα προγράμματα παιδείας
 - την κεντρική ιδέα της διδασκαλίας

Βιβλιογραφία

- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Β, Γ² & Ε, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1971.

Ο στρατός

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Οι Μηδικοί πόλεμοι αποτελούν απόδειξη για την ανώτερη αξία της πολεμικής τέχνης των Ελλήνων.
 - α) Να περιγράψετε τη σύνθεση του στρατού κατά την περίοδο των Περσικών πολέμων.
 - β) Να αναφέρετε τι άλλαξε στην πολεμική τέχνη των Ελλήνων μετά τους Μηδικούς πολέμους;
 - γ) Σε τι διαφέρει η πολεμική τεχνική των χρόνων αυτών από την αντίστοιχη της αρχαϊκής περιόδου (7^{ος} - 5^{ος} αι. π.Χ.) και της ομηρικής εποχής (11^{ος} - 8^{ος} αι. π.Χ.);
2. Υποστηρίζεται ότι οι Σπαρτιάτες ήταν πρώτα στρατιώτες και ύστερα πολίτες. Ποιοι λόγοι υπαγόρευαν αυτή την αναγκαιότητα και τι αντίκτυπο είχε αυτό στην κοινωνική τους ζωή;
3. Να παρουσιάσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές στην οργάνωση του στρατού των Αθηναίων και των Λακεδαιμονίων κατά την κλασική περίοδο.
4. Να διαβάσετε τον όρκο των Αθηναίων εφήβων και να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν. (η μετάφραση στο σχολικό βιβλίο)

*«Ὀρκος εφήβων πάτριος ον ομνύναι δει τους εφήβους.
Ουκ αισχυνώ τα ιερά όπλα ουδέ λείπω τον παραστάτην όπου αν
στοιχήσω· αμυνώ δε και υπέρ ιερών και οσίων και ουκ ελάττω παραδώσω
την πατρίδα, πλείω δε και αρείω κατά τε εμαυτόν και εμοί μετά απάντων,
και ευηκοήσω των αεί κρινόντων εμφρόνως και των θεσμών και των
ιδρυμένων και ους αν το λοιπόν ιδρύσωνται εμφρόνως· εάν δε τις αναιρεί,
ουκ επιτρέψω κατά τε εμαυτόν και μετά πάντων, και τιμήσω ιερά τα πάτρια.
Ίστορες θεοί Αγλαυρος, Εστία, Ενυώ, Ενυάλιος, Άρης και Αθηνά Αρεία,
Ζευς, Θαλλά, Αυξώ, Ηγεμόνη, Ηρακλής, όροι της πατρίδος, πυροί, κριθαί,
άμπελοι, ελάαι, συκαί».*

Από ενεπίγραφη στήλη του 4^{ου} π.Χ. αι. που βρέθηκε στο ιερό του Άρη στις Αχαρνές

 - α) Ποιες ήταν οι υποσχέσεις του Αθηναίου εφήβου;
 - β) Ποιο το περιεχόμενο της φράσης: «*ουδέ λείπω τον παραστάτην όπου αν
στοιχήσω*»;
 - γ) Ποια διαδικασία ακολουθούσε ένας Αθηναίος *έφηβος* για να καταταγεί στο
στρατό;

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να αναφέρετε ποιες τάξεις πολιτών συμμετείχαν στα στρατιωτικά σώματα της Σπάρτης και της Αθήνας.
2. Τι άλλαζε στη ζωή ενός Αθηναίου και ενός Σπαρτιάτη νέου αντίστοιχα, όταν γίνονταν 18 χρόνων;
3. Να εξηγήσετε τους λόγους για τους οποίους η ανάληψη των ανώτερων στρατιωτικών αξιωματών στην αρχαία Αθήνα διέφερε από αυτή των άλλων αξιωματών.
4. Ποιος ήταν ο ρόλος του ιππικού των Αθηναίων και των Λακεδαιμονίων, κατά τη διεξαγωγή των μαχών έως τα Μηδικά;
5. Σε τι διέφεραν οι ψιλοί από τους βαριά οπλισμένους στρατιώτες;

Συνδυασμός ερωτήσεων ελεύθερης ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Θα μπορούσε κανείς να θαυμάσει τη στρατιωτική οργάνωση των Σπαρτιατών, με την ανάγνωση του παρακάτω κειμένου; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

«Ο βασιλιάς Άγισ έδινε τις δέουσες διαταγές, σύμφωνα με το στρατιωτικό νόμο. Γιατί όταν ο βασιλιάς οδηγεί το στρατό, οι πάντες υπακούουν σ' αυτόν και αυτός δίνει διαταγές περί του πρακτέου στους πολεμάρχους, αυτοί τις μεταβιβάζουν στους λοχαγούς, εκείνοι στους πεντηκοντάρχους, αυτοί πάλι στους ενωμοτάρχες και τέλος εκείνοι στην ενωμοτία. Έτσι, όταν οι αρχηγοί θέλουν να διατάξουν κάτι, οι διαταγές μεταβιβάζονται με αυτό τον τρόπο και φθάνουν γρήγορα σε εκείνον που απευθύνονται. Και ολόκληρο σχεδόν το στράτευμα των Λακεδαιμονίων, εκτός ελαχίστου μέρους, είναι άρχοντες αρχόντων και η επιμέλεια για τη δράση έχει επιμερισθεί σε πολλούς».

Θουκυδίδης, Βιβλίο Ιστοριών Ε', 66

2. Στο παρακάτω κείμενο αναφέρονται μερικές από τις ετοιμασίες των Αθηναίων για τη Σικελική Εκστρατεία.

«Το ναυτικό ετοιμάστηκε με μεγάλες δαπάνες των τριηράρχων και της πόλης: Το μεν δημόσιο έδινε σε κάθε ναύτη μισθό μία δραχμή την ημέρα και παραχώρησε εξήντα ταχύπλοα πολεμικά πλοία κενά και σαράντα οπλιταγωγά με άριστα πληρώματα. Οι τριήραρχοι, πέρα από το δημόσιο μισθό, έδιναν επίδομα και στους λεγόμενους θρανίτες ναύτες και στο υπηρετικό προσωπικό των πλοίων και ακόμη (οι τριήραρχοι) χρησιμοποίησαν πολυτελή εμβλήματα και κοσμήματα για τα πλοία και ο καθένας τους έδειξε το μεγαλύτερο ζήλο ώστε να υπερέχει το πλοίο του από τα άλλα και ως προς το στολισμό και ως προς την ταχύτητα».

Θουκυδίδης, Βιβλίο Ιστοριών ΣΤ', 31

- α) Ποιες ήταν οι υποχρεώσεις της αθηναϊκής πολιτείας σχετικά με τη δημιουργία, επάνδρωση και συντήρηση του στόλου;
- β) Τι ήταν οι τριήραρχοι και γιατί φρόντιζαν ώστε τα πλοία τους να ξεχωρίζουν;
- γ) Γιατί, κατά τη γνώμη σας, η Αθήνα αναδείχτηκε, κατά την αρχαιότητα, ως η μεγαλύτερη ναυτική δύναμη της Ελλάδος;
3. Στο παρακάτω κείμενο περιγράφεται μία σκηνή από την εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία.

«Ξαφνικά, ενώ όλα ήταν έτοιμα και επρόκειτο να αποπλεύσουν (τα πλοία), έγινε έκλειψη σελήνης. Οι περισσότεροι Αθηναίοι, επειδή το θεώρησαν θρησκευτικό σημάδι, παράτρυναν τους στρατηγούς να εμποδίσουν την αναχώρηση. Και ο Νικίας, που έδινε μεγάλη σημασία στους οiwονούς, έλεγε πως ούτε σε συνδιάσκεψη δε μπορούσε να φέρει το θέμα αν δεν περάσουν, όπως εξηγούσαν οι μάντιες, εννέα ημέρες. Και γι' αυτό το λόγο οι Αθηναίοι ανέβαλαν την αναχώρησή τους».

Θουκυδίδης, Βιβλίο Ιστοριών Ζ', 50

- α) Γιατί οι Αθηναίοι έδωσαν τόση μεγάλη σημασία στην έκλειψη της σελήνης και ανέβαλαν την αναχώρησή τους;
- β) Τι εννοούσαν οι αρχαίοι Έλληνες λέγοντας «**αίσιος οiwονός**» και «**αποφράς ημέρα**»;
- γ) Τι ήταν τα **τρόπαια**;

Ερώτηση του τύπου «σωστό-λάθος»

– Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

	Σωστό	Λάθος
α) Η ανάπτυξη και οι βελτιώσεις της πολεμικής τέχνης των αρχαίων Ελλήνων σχετίζονται άμεσα με την κοινωνικοοικονομική και πολιτική κατάσταση των πόλεων-κρατών.	☐	☐
β) Στη Σπάρτη, μέχρι το 425 π.Χ., οι ιππείς αποτελούσαν τη φρουρά των βασιλέων της και πολεμούσαν έφιπποι πλάι τους.	☐	☐
γ) Στην αρχή κάθε έτους, οι δεκαοχτάχρονοι Αθηναίοι νέοι γράφονταν ως δημότες στο δήμο της μητέρας τους και έδιναν τον εφηβικό όρκο στο βωμό της Παρθένου Αθηνάς.	☐	☐
δ) Στη Αθήνα, η ετήσια θητεία των στρατηγών και η καθημερινή εναλλαγή στην αρχιστρατηγία μαρτυρεί το φόβο των Αθηναίων για την τυραννίδα.	☐	☐
ε) Η αποτελεσματικότητα της μακεδονικής φάλαγγας ήταν περιορισμένη στα ανώμαλα και ορεινά εδάφη.	☐	☐
στ) Η λοξή φάλαγγα, επινόηση του Αθηναίου Ιφικράτη, δοκιμάστηκε για πρώτη φορά στη μάχη του Δηλίου (425 π.Χ.) και είχε ως αποτέλεσμα να ηττηθούν οι Αθηναίοι.	☐	☐
ζ) Και στη Σπάρτη και στην Αθήνα, όλοι οι άνδρες πολίτες από τα δεκαοχτώ χρόνια τους ως τα εξήντα βρίσκονταν σε πολεμική ετοιμότητα.	☐	☐
η) Η πίστη ότι στη μάχη συμμετείχαν θεοί και ήρωες, παίρνοντας το μέρος αυτών που συμπαθούσαν, διατηρήθηκε σε όλες τις περιόδους της ελληνικής αρχαιότητας.	☐	☐

Ερώτηση αντιστοίχισης

- Να ενώσετε, με ένα βέλος, κάθε όνομα της Α' στήλης με εκείνη από τις λέξεις της Β' στήλης, που συνδέεται άμεσα.

A'	B'
Επαμεινώνδας	τοξότες
Θράκες	καταδρομείς
Ιφικράτης	ακοντιστές
Κρήτες	πελταστές
Μακεδόνες	πολέμαρχοι
Ρόδιοι	πεζέταιροι
	λοχή φάλαγγα
	σφενδονήτες

Ερώτηση συμπλήρωσης κενού

- Να συμπληρώσετε τα κενά των κειμένων που ακολουθούν, τοποθετώντας στην κατάλληλη θέση τις εξής λέξεις:

αρχιστράτηγος, βασιλιάς, ενωμοτάρχης, έφορος, κόκκινος, λοχαγός,
μονάδα, πεντηκόνταρχος, πολέμαρχος, στρατηγός, στρατιώτης,
ταξίαρχος, τραυματισμός, φυλή, χιτώνας

(Σημείωση: Μερικές από τις λέξεις θα χρησιμοποιηθούν περισσότερες από μία φορά.)

α) Ο σπαρτιατικός στρατός

Αρχηγός του σπαρτιατικού στρατού ήταν ο ένας από τους δύο ενώ οι ασκούσαν ένα είδος εποπτείας. Το κύριο στρατιωτικό σώμα ήταν αρχικά χωρισμένο σε τρεις, όσες δηλαδή και οι παραδοσιακές φυλές, και αργότερα σε πέντε, όσες οι κώμες της Σπάρτης. Τις σπαρτιατικές τις διοικούσαν οι, και Οι φορούσαν για να μη φαίνεται το αίμα σε περίπτωση τους.

β) Ο αθηναϊκός στρατός

Οι οπλίτες της Αθήνας ήταν χωρισμένοι σε δέκα, όσες δηλαδή και οι αθηναϊκές και τις διοικούσαν οι και οι λοχαγοί. Οι εκλέγονταν από την εκκλησία του δήμου. Το γενικό πρόσταγμα από τα τέλη του 6^{ου} π.Χ. αιώνα είχαν οι δέκα, εκλεγμένοι ένας από κάθε φυλή, για ένα χρόνο. Καθημερινά ένας από τους στρατηγούς λάμβανε το αξίωμα του Ο προήδρευε στα συμβούλιά τους και ήταν τυπικά

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

- Ποια από τις παρακάτω περιπτώσεις ταιριάζει απόλυτα στη στρατηγική που ακολουθούσε η **λοξή φάλαγγα**;
- A.** Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησης της.
- α) Πυκνός και συμπαγής σχηματισμός πεζών, θωρακισμένων πολεμιστών, που συμπαρατάσσονταν σε αλληπάλληλους ζυγούς, με ανάπτυξη της παράταξης όχι μόνο σε έκταση αλλά και σε βάθος.
 - β) Πύκνωση του δεξιού κέρατος της παράταξης με ταυτόχρονη εξασθένηση του κεντρικού σώματος και του αριστερού κέρατος.
 - γ) Παρενόχληση του εχθρού από μακριά από σώμα στρατιωτών, ελαφρά οπλισμένων (ακοντιστών, τοξοτών και σφενδονιστών) οι οποίοι ήταν εξασκημένοι για ειδικές αποστολές.
 - δ) Αγώνας εκ του συστάδην ευκίνητων και ευέλικτων στρατιωτών ικανών να προχωρούν και να αποσύρονται σε οποιοδήποτε έδαφος και οπλισμένων ελαφρά με μικρή ασπίδα και μακρύ ακόντιο, το οποίο μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και ως δόρυ.
 - ε) Τακτικός σχηματισμός πεζών πολεμιστών σε συμπαράταξη αλληπάλληλων ζυγών ομοιόμορφα οπλισμένων, με μείωση του βάρους του αμυντικού τους και ενίσχυση του επιθετικού τους εξοπλισμού με μακρύτερο δόρυ.
- B.** Να προσπαθήσετε να ταυτίσετε τις υπόλοιπες περιπτώσεις με τη στρατηγική που εφάρμοσαν άλλες μορφές φάλαγγας ή άλλα στρατιωτικά σώματα.

2. **A.** Να επιλέξετε τις σωστές απαντήσεις, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αριθμησής τους.
 Ο Αθηναίος Ιφικράτης εισήγαγε πολλές καινοτομίες στην πολεμική τέχνη, μεταξύ των οποίων και τις εξής:
- α) επινόησε τις μικρές ελαφρές ωοειδείς ασπίδες
 - β) αύξησε το μήκος του δόρατος
 - γ) επινόησε το διπλό θώρακα που κάλυπτε το στήθος των στρατιωτών και την πλάτη τους
 - δ) διπλασίασε το μήκος των ξιφών
 - ε) δημιούργησε τον Ιερό Λόχο
 - στ) εξασκούσε τα πληρώματα, ώστε να οδηγούν τα πλοία σε ποικίλους σχηματισμούς
 - ζ) πύκνωσε τις πτέρυγες της παράταξης και αραιώσε το κέντρο της
 - η) εξασκούσε τους πελταστές σε καταδρομικές επιχειρήσεις
 - θ) αθλοθετούσε βραβεία ως κίνητρα για να επιτυγχάνει το καλλίτερο αποτέλεσμα
- B.** Ποια από τις καινοτομίες αυτές θεωρείτε σημαντικότερη και γιατί;

Ερώτηση του τύπου «σωστό- λάθος» και σύντομης απάντησης

- A.** Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

	Σωστό	Λάθος
α) Στα ομηρικά χρόνια οι μάχες είχαν τη μορφή μονομαχιών.	☐	☐
β) Οι περικεφαλαίες των ομηρικών ηρώων ήταν ελαφρότατες.	☐	☐
γ) Το δόρυ ήταν ένα μακρύ εγχειρίδιο με διπλή κόψη.	☐	☐
δ) Το ξίφος ήταν ένα ξύλινο μακρύ κοντάρι με μεταλλική αιχμή στη μία ή και στις δύο άκρες του.	☐	☐
ε) Οι οπλίτες της φάλαγγας αποτελούσαν το βοηθητικό σώμα κάθε στρατού.	☐	☐

στ) Οι σφενδονήτες, οι ακοντιστές και οι τοξότες προέρχονταν από τις κατώτερες οικονομικές τάξεις.

.....

ζ) Η μακεδονική ασπίδα είχε περιορισμένη διάμετρο, εξήντα περίπου εκατοστών.

.....

.....

Β. Κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στο διάστικτο κενό, ώστε να γίνει σωστή.

Εργασία για το σχολείο

- Να συζητήσετε το ρόλο του ιππικού, ως τμήματος των πολεμικών δυνάμεων

Δεδομένα

- Από τα ομηρικά χρόνια μέχρι το τέλος της ελληνικής αρχαιότητας υπάρχουν μαρτυρίες για την πολεμική χρησιμοποίηση του ίππου.
- Η συντήρηση ίππου αποτελούσε για τους αρχαίους Έλληνες θέμα κοινωνικού γοήτρου, απόδειξη ότι οι ιππείς ήταν ομάδες πολιτών που ανήκαν στις αριστοκρατικές τάξεις. Παράδειγμα η τάξη των *ιππέων* στην Αθήνα, οι *ιππείς-φρουρά* των βασιλέων της Σπάρτης, οι *ιπποβότες* στη Χαλκίδα, το *ιππικό των εταίρων* στη Μακεδονία.
- Ο Αλκιβιάδης, διηγείται ότι πήρε μέρος στη μάχη που έγινε στο Δήλιο το 424 π.Χ.: «έτυχε να βρεθώ εκεί υπηρετώντας στο ιππικό ... και ως έφιππος δεν είχα τόσο να φοβάμαι προσωπικά ...» (στο Συμπόσιο (221a) του Πλάτωνος και Πλούταρχος, Αλκιβιάδης, 8).

Στη στήλη εικονίζεται ο αθηναίος *ιππέας* Δεξιλέως τη στιγμή κατά την οποία ορμώντας έφιππος ανατρέπει έναν από τους εχθρούς και τον διαπερνά με το δόρυ. Τα χαλινάρια του αλόγου και το δόρυ δηλώνονταν με χρώμα. Από τη χαραγμένη στη βάση της στήλης επιγραφή μαθαίνουμε ότι και ο ίδιος σκοτώθηκε *μαχόμενος στην Κόρινθο, το 394 π.Χ., σε ηλικία 20 ετών.*

Η επιτύμβια στήλη του Δεξιλέω. (Αθήνα, Δίπυλο)

Παρόμοια συζήτηση μπορεί να διεξαχθεί με θέμα το ρόλο του ναυτικού στους πολέμους.

Συνθετική - Δημιουργική Εργασία

ΘΕΜΑ: Ο οπλισμός των αρχαίων ελλήνων

- Να συγκεντρώσετε φωτογραφίες από έργα της αρχαίας ελληνικής τέχνης (πλαστικής, αγγειογραφίας) στις οποίες εικονίζονται τα είδη οπλισμού των Ελλήνων.
- Αφού μελετήσετε τον παρακάτω πίνακα, να συσχετίσετε τα είδη του αρχαίου οπλισμού με τα σύγχρονα όπλα.

ΟΠΛΑ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΑ	ΑΓΧΕΜΑΧΑ: δόρυ, ξίφος, εγχειρίδιο, ρόπαλα, πέλεκυς, κριός
	ΕΚΗΒΟΛΑ : ακόντιο, τόξο, σφενδόνη, καταπέλτης
ΑΜΥΝΤΙΚΑ	ΚΥΡΙΑ : ασπίδα, θώρακας, κράνος, κνημίδες
	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΑ: περιτραχήλια, ζώνες, καλύμματα (σφυρών, ποδιών, μηρών, βραχιόνων)

Η θρησκεία και η θρησκευτική ζωή

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Να εντοπίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές στις εκδηλώσεις λατρείας στη Μινωική και Μυκηναϊκή περίοδο και να τις ερμηνεύσετε με βάση την κοινωνική και πολιτική ζωή των ανθρώπων των δύο εποχών.
2. Η πόλη είχε την ευθύνη για την οργάνωση των θρησκευτικών εορτών:
 - α) Να αναφέρετε τις επιμέρους εκδηλώσεις του καθιερωμένου τυπικού μιας εορτής.
 - β) Να αναλύσετε τη σημασία των θρησκευτικών εορτών για την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων (πνευματικών, καλλιτεχνικών, οικονομικών) που σχετίζονταν άμεσα ή έμμεσα με αυτές.
3. Με ποιο τρόπο οι πανελλήνιοι αγώνες και ιδιαίτερα οι Ολυμπιακοί συντέλεσαν στη σφυρηλάτηση της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων;

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Πώς επιβίωσαν οι παλιότερες θρησκευτικές δοξασίες μετά την επίσημη καθιέρωση του ελληνικού δωδεκάθεου;
2. Τι μαρτυρούν τα προσωνόμια του Δία: Αγοραίος, Βουλαίος, Έρκειος, Όρκειος, Πολιεύς, Ύψιστος, Χθόνιος;
3. Ποιες ανθρώπινες ανάγκες δικαιολογούν την ύπαρξη των θεών προστατών της πόλης και της κοινωνικής ζωής;
4. Να εξηγήσετε γιατί η πατροπαράδοτη λατρεία θεωρήθηκε, κατά την αρχαιότητα, αναγκαία προϋπόθεση για την ύπαρξη και την ευτυχία μιας πόλης.
5. Να παρουσιάσετε τα χαρακτηριστικά του ιερατικού αξιώματος κατά την ελληνική αρχαιότητα.

6. **Τέμενος, βωμός, θυσιαστήριο γεύμα:** Ποια ήταν η λειτουργία και η σημασία τους κατά τις λατρευτικές εκδηλώσεις των αρχαίων;
7. Να σχολιάσετε την άποψη ότι οι θρησκευτικές γιορτές ενίσχυαν τη συνοχή των μελών μιας πόλης.

Ερώτηση διαζευκτικής μορφής ή του τύπου «σωστό-λάθος»

- Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

	Σωστό	Λάθος
α) Οι ταυρομαχίες στη μινωική Κρήτη συνδέονταν με την ιερότητα του ταύρου ως συμβόλου της γονιμότητας και αποτελούσαν εκδήλωση λατρείας.	☐	☐
β) Τα ιερά της μυκηναϊκής περιόδου υπήρξαν σημαντικά οικονομικά κέντρα.	☐	☐
γ) Η λατρεία της θεότητας, στα μυκηναϊκά χρόνια, περιοριζόταν στο χώρο των ανακτόρων.	☐	☐
δ) Με την κάθοδο των Δωριέων επιβλήθηκαν νέοι θεοί και ξεχάστηκαν ολοσχερώς οι αρχαιότερες λατρείες.	☐	☐
ε) Το ιερατικό αξίωμα, σε όλες τις περιόδους της ελληνικής αρχαιότητας, ήταν ισόβιο και κληρονομικό.	☐	☐
στ) Κατά τη διάρκεια των επίσημων εορτών της πόλης, όλες οι δημόσιες δραστηριότητες σταματούσαν για να διευκολύνεται η συμμετοχή των πολιτών στις λατρευτικές εκδηλώσεις.	☐	☐
ζ) Οι μυστηριακές λατρείες της ελληνικής αρχαιότητας δημιουργήθηκαν από την ελπίδα των ανθρώπων για μια ευτυχισμένη μεταθανάτια ζωή.	☐	☐
η) Κατά την ελληνιστική περίοδο, ο σκεπτικισμός και η αμφιβολία για το ρόλο των θεών στα ανθρώπινα οδήγησε στη λατρεία των ηγεμόνων.	☐	☐

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

1. Η προσωνομία του Απόλλωνα «Λοξίας» οφείλεται ...
(*Σημειώστε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησής της*)
 - α) στη λοξή απόκλιση του εδάφους που ήταν κτισμένο το ιερό του θεού στους Δελφούς.
 - β) στη συμπεριφορά των ευρισκομένων σε έκσταση οπαδών του.
 - γ) στην ιδιότροπη συμπεριφορά των ιερέων του και κυρίως στη “λόξα” της Πυθίας.
 - δ) στην αμφισημία και την ασάφεια των διάφορων χρησμών του.
 - ε) στη λοξή στάση του σώματός του στις διάφορες παραστάσεις της ελληνικής τέχνης

2. **Ιερά Οδός** ονομάστηκε η οδός που συνέδεε την Αθήνα με την Ελευσίνα, επειδή:
(*Σημειώστε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησής της*)
 - α) σε αυτή περιπλανήθηκε η θεά Δήμητρα όταν έψαχνε την κόρη της.
 - β) αυτήν ακολουθούσε η πομπή της μεγάλης γιορτής των Παναθηναίων.
 - γ) κατά μήκος και των δύο πλευρών της υπήρχαν πολλά λατρευτικά αγάλματα.
 - δ) από εκεί διερχόταν η πομπή των μυημένων στα Ελευσίνια μυστήρια και κατευθυνόταν προς το τελεστήριο.
 - ε) το οδόστρωμά της ήταν αφιερωμένο σε προελληνικές θεότητες.

3. Οι λατρευτικές εντολές που προέρχονταν από το μαντείο των Δελφών καθόριζαν:
(*Σημειώστε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησής της*)
 - α) το αυστηρό τυπικό που έπρεπε να ακολουθούν οι πιστοί στις λατρευτικές τους εκδηλώσεις.
 - β) τις σχέσεις των Ελλήνων με τους άλλους λαούς.
 - γ) τη σχέση των ανθρώπων με τους θεούς και διαμόρφωναν μία γενικότερη ηθική συμπεριφορά, κοινή για όλους τους ανθρώπους.
 - δ) το είδος των εμπορικών δραστηριοτήτων που επιτρεπόταν στο χώρο του ιερού.
 - ε) τα όρια της κτηματικής περιουσίας του ιερού και τη διάθεση των αφιερωμάτων για φιλανθρωπικούς σκοπούς.

Ερώτηση συμπλήρωσης και σύντομης απάντησης

- A.** Να συμπληρώσετε τα διάστικτα κενά του παρακάτω κειμένου, τοποθετώντας στην κατάλληλη θέση τις εξής λέξεις:

ανάκτορα, ανάκτορα, εκπρόσωπος, θεοί, θεότητα, ιερατείο,
ινδοευρωπαϊκών, λατρεία, μινωικά, μινωίτες, ναΐδρια, τεμένη, υπαίθρια.

(Σημείωση: Να έχετε υπόψη σας ότι α) σε κάθε κενό αντιστοιχεί μία μόνο λέξη και β) οι λέξεις πρέπει να μετατραπούν στην κατάλληλη πτώση).

«Το σπουδαιότερο ρόλο της θρησκείας στη μινωική εποχή μαρτυρούν η παρουσία ειδικών χώρων στα και το γεγονός ότι ο βασιλιάς παρουσιάζεται ως του και της, από την οποία αντλεί το κύρος του.

Η μυκηναϊκή θρησκεία είναι αποτέλεσμα σύνθεσης και στοιχείων και προέκυψε από την επαφή των Μυκηναίων με τους Οι Μυκηναίοι λάτρευαν τους τους στα, σε στην ύπαιθρο και σε οριοθετημένα υπαίθρια, τα

- B.** Πότε και με ποιο τρόπο επιβλήθηκε ως επίσημη θρησκεία των Ελλήνων το δωδεκάθεο του Ολύμπου;

Ερώτηση αντιστοίχισης

- Κάθε δεδομένο της στήλης Α' αντιστοιχεί με μία από τις παρακάτω λέξεις ή φράσεις. Να τοποθετήσετε αυτές τις λέξεις ή φράσεις, στις διάστικτες γραμμές της στήλης Β', δίπλα από τα αντίστοιχα στοιχεία της στήλης Α'.

αγνωστικισμός / αθανασία ψυχής / ανιμισμός / άρνηση θείας πρόνοιας / δραματικοί αγώνες / εθνική συνείδηση / ελεστήριο / συγκρητισμός / χρηστήριον

(Σημείωση: Να έχετε υπόψη σας ότι περισεύουν τρεις λέξεις ή φράσεις).

A	B
1. Δελφικό μαντείο	1.
2. Ελευσίνια μυστήρια	2.
3. μεγάλα Διονύσια	3.
4. Ολυμπιακοί αγώνες	4.
5. Ορφισμός	5.
6. θεά Τύχη	6.

Ερώτηση του τύπου «σωστό- λάθος»

A. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

	Σωστό	Λάθος
α) Ο Έρκειος Ζεύς τιμωρούσε τους επίορκους.
.....
.....	☐	☐
β) Ο βωμός της Εστίας αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα του εσωτερικού ενός αρχαίου ελληνικού σπιτιού.
.....
.....	☐	☐
γ) Η λατρεία των χθόνιων θεοτήτων δεν διέφερε από τη λατρεία των ουράνιων θεών.
.....
.....	☐	☐
δ) Ο αρχαίος ελληνικός ναός ήταν η κατοικία της θεότητας και χώρος του λατρευτικού αγάλματος.
.....
.....	☐	☐
ε) Η λατρεία των ηρώων συνέβαλλε σημαντικά στη διαμόρφωση της ιδιαίτερης ταυτότητας μιας πόλης.
.....
.....	☐	☐
στ) Οι γυμνικοί αγώνες ήταν καθαρά αθλητικές εκδηλώσεις και δεν συνδέονταν με τις θρησκευτικές εορτές.
.....
.....	☐	☐
ζ) Οι σοφιστές, ερμηνεύοντας τη θρησκεία με βάση τον ορθό λόγο, οδηγήθηκαν στην απόρριψη των παραδοσιακών θρησκευτικών αντιλήψεων.
.....
.....	☐	☐

B. Να αναδιατυπώσετε, στις ενδιάμεσες διάσπικτες γραμμές, τις προτάσεις που θεωρήσατε Λανθασμένες, ώστε να γίνουν σωστές.

Εργασία για το σχολείο

- Να παρατηρήσετε τις εικόνες και να συζητήσετε σχετικά με την προσευχή και τις άλλες λατρευτικές εκδηλώσεις κατά τη μινωική και μυκηναϊκή εποχή.

1. Πήλινα ειδώλια σε στάση δέησης: «σεβίζοντες» και «σεβίζουσες»

2. Η λίθινη σαρκοφάγος της Αγίας Τριάδος: απεικόνιση θυσίας

3. Σχηματοποιημένα ειδώλια θεότητας (του τύπου Φ και Ψ)

Ν. Παπαχατζής, *Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*, σσ. 39, 43, 60.

Εργασίες για το σπίτι

1. Να ερευνήσετε την ετυμολογική σημασία των ονομάτων των μηνών του έτους στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις της αρχαίας Ελλάδας.
2. **ΘΕΜΑ:** Θεοί προστάτες της πόλης στην αρχαία Ελλάδα και πολιούχοι Άγιοι στη σύγχρονη Ελλάδα

Συνθετική - Δημιουργική Εργασία

ΘΕΜΑ: Νεοελληνικά έθιμα και αρχαία ελληνική θρησκεία

- Μελετώντας τα στοιχεία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας προσπαθήστε να βρείτε αντιστοιχίες ή επιβιώσεις τους στη Χριστιανική θρησκεία.

Π.χ.: Ναός - Εκκλησία,
θυσιαστήριο γεύμα - αρτοκλασία κ.λπ.